

Praedestinatio és néphit.

Mióta a szabad vizsgálódás és józan kritika a vallási dolgokban is elfoglalta az őt megillető királyi széket, azóta az egyes dogmai tantételek esalhatatlanságának kora lejárt. A régi canonicus könyveket tiszteletben tartjuk mint a mult valamely korszaka vallásos felfogásának kifejezőit, mint becses vallás-történelmi okmányokat; de kötelező tekintélyüket csak annyiban ismerjük el, a mennyiben a haladás általános törvényeinek, a vallásos lélek mai felfogásának megfelelnek. A vallás is kezd a conservatismus békőiből kibontakozni s lépést tartani a tudomány és műveltség menetével. A dogmai tételek nem kényes, „ne nyulj hozzám“ kérdések, örök időkre szóló igazságok, melyek irtóznak a mai világosságtól; hanem a tudomány minden eszközével boncsolható, vizsgálható külső formák, melyek nem mindig fejezik ki a vallás igazi lényegét. Az emberi lélek, mint a gyermek, folyton fejlődik, növekedik. A mely ruha régen hozzá illő volt s a melyben bátran megjelenhetett a világ előtt, az talán ma elkopott vagy kinőtt belőle, alkalmatlan a viselésre. Többé nem sajnáljuk a régi gyermek-ruhát eldobni, hogy helyette újat vegyünk fel. A canonicus könyvek tekintélye nem elég erős arra, hogy az egyes dogmai tételeket a maguk eredeti épségében megőrizze. Az igazságot szomjuhozó lélek óriási erővel szaggat szét minden gátat, mely a ezél felé haladásában akadályozza. A dogmai tételeket vagy átalakítja a maga módja szerint, vagy teljesen túl teszi magát azokon. Innen van, hogy sokszor az egyházi és egyéni hit egyik a másiknak ellentmondanak, hogy csaknem minden egyház mint ereklyét őriz egy-egy dogmai tételt, melyet csak a canonicus könyvekből ismerünk meg; de a mely mint elv, mint vallási erő ma nem működik, a szíveket nem hatja át s a lelkeket nem tölti be. Ilyen holt dogma a Kálvin-féle elrendeléstán.

Midőn e tannal foglalkozom, nem ezéloom annak a kicsinylése, vallástalan és keresztény ellenes voltának kimutatása. Jeles Kálvin hitű theologusok elég meggyőző bizonyyságot szolgáltatattak e tekintetben, midőn kimutatták, hogy ez a „borzasztó tan“ a maga eredeti alakjában nem lehet a protestantismus elve s hogy nagyon is magán viseli kora bélyegét. Én a történelem és tapasztalat világánál azt akarom kimutatni, hogy ezt a tant soha sem szomjuhozta a vallásos lélek, belőle nem táplálkozott s a köznép hitében, felfogásában a maga dogmai alakjában ma sem található fel.

A praedestinatio tana általában Kálvin János sweiczi reformator nevéhez fűződik. Azonban mielőtt ő canonisáltatta, sokszor fölmerült ez a tan a kereszténység történetében. Minthogy pedig minden vita, mely a kereszténység kétezzer éves életében előfordult, a szentírásból táplálkozott, így a praedestinatio tana is megtalálta a maga talaját a bibliában. Pál apostol a rómabeliekhez írott levelének első fele az a palladium, melynek védő szárnyai alatt ez a tan kifejlődhetett. Valóban vannak is e levélben olyan kifejezések, melyek az embert első tekintetre az előre elrendelésre emlékeztetik. Így pl. az apostol szerint Izsák fiai közül a nagyobbik azért lett a kisebbik szolgálója, „hogy az Istennek az ő választása szerint való végzése (mely nem a cselekedetektől, hanem a hívő Istentől volt) az ő erősségében megállana“. 9 r. 11 v. Az apostol maga is e föltétlen elválasztás kijelentése után nyomban rájön arra a következtetésre, mely önkényt következik, mert a 16-ik versben már kérdi: „Avagy hamisság vagyok-e ezért Istennél?“ Nem! mert „nem azé a választás, a kinek arra akarátja vagyok, sem azé, a ki fut; hanem a könyörülő Istené“. Hát vajjon panaszkodhatik-e az, a kit Isten nem választ magának? Éppen úgy nem mint a földedény nem zúgolódhatik a fazekasra, hogy miért nem csinálta ilyen vagy olyan formára. Itt kérdezhetnők, hogy ha az apostol ezekben teljes meggyőződése szerint tanította a föltétlen praedestinatiót; ha azt hirdette, hogy a cselekedeteknek semmi befolyása az üdvösségre: akkor még e levél második felében miért buzdította volna hiveit különféle jó cselekedetekre? Hogy azonban az apostolt teljesen megérthessük, képzeljük magunkat azon körülmények közé, melyek közt levelét írta, helyezkedjünk az ő álláspontjára s vegyük tekintetbe levele általános irányát.

A mint a bibliai kritika minden kétséget kizárólag bizonyította, Pál apostol e levelét bizonyos czélzattal írta a rómabeli zsidó-keresztényekhez, a kik magukat az *igéret* fainak tartották. Szerintük a *törvény* cselekedetei teszik az üdvösség kizárólagos föltételét. Az apostol, hogy nemzeti büszkeségüket alább szállítsa, hogy a kereszténységet a törvény békóiból kiszabadítsa, velök egészen ellentétes álláspontra helyezkedve azt mondja, hogy csak a hit üdvözít s a törvény cselekedeteinek egyáltalán semmi befolyása nincsen az üdvösségre; mert a kit Isten erre választott, az a törvény cselekedetei nélkül is üdvözülhet a hit által, legyen zsidó vagy pogány. Ellenben Isten elválasztása nélkül hiába való a törvény minden cselekedete. Ezekköl látható, hogy Pál apostol ezen leveléből, ha ki is olvasható a praedestinatio tana, az nem az ő igazságot szomjuhozó nagy lelkének a gyümölese; hanem a zsidó-keresztények ellen folytatott heves küzdelmének *érdekszülte* terméke.

Igen természetes, hogy a mely érdek szülte ezt a tant, ugyanazon érdek hozta felszínre a kereszténység különböző korszakaiban s írta be — nem a keresztények lelkébe — hanem az egyházak canonicus könyveibe.

Ugyanis az V-ik százév elején midőn Pelagius a keresztények

addigi közhitével, sőt tudatával összhangzóan az akarat szabadságát így fejezte ki: „Valamint legfőbb előny, melylyel Isten a maga képére teremtett embert minden más teremtmények fölött fölruházta, az ő okos természete: úgy az okos léleknek legnagyobb ékessége az akarat szabadsága.“ — Augustinus a szabadságnak ilyen határozott kifejezését az egyházra veszélyesnek látta. Nagy tekintélyével annak ellent mondott s a mily határozottsággal állította Pelagius az akarat szabadságát, éppen olyan határozottsággal tagadta ő. Ezzel rálépett arra az utra, a melyen megtalálta a föltétlen praedestinatiót. Ezt az egyház érdekében tette; mert ha a Pelagius álláspontján az ember önerején az egyház nélkül is üdvözülhet, akkor mire való az egyház? Inkább az ember teljes erőtlenségét tanította, csak hogy azt az egyház föltétlen hatalmába adhassa. Az egyház ezért hálaból a Pelagius tanát kárhóztatta, 418-ban az Augustinusét pedig dogmatizálta.

Hogy e tant mennyire a kereszténység köztudata ellen fogadta el az egyház, annak világos bizonyítéka, hogy még az Augustinus idejében föllépett egy közvetítő irány, a mely bár a szentként tisztelt Augustinus tanát nyíltan kárhóztatni nem merete; de mindinkább közeledett Pelagius felé. Így az Augustinus tana a gyakorlati életben annyira feledésbe ment, hogy midőn pár száz év multán Gottscholh azt fel akarta újítani, mint eretneket úgy üldözték. Sőt e tannal ellentétben kifejlődött az egyházban az ugynevezett „opus operatum“, mely szerint bizonyos, az egyház által parancsolt cselekedetek pusztá végrehajtása, mint a böjtölés, bucsujárás, zárdai élet stb. stb. befolyással van az üdvösségre s az isteni határozatot megváltoztathatja. Ezzel az egyház éppen oda jutott, a hol Pál apostol idejében állottak a zsidó keresztények, hogy t. i. az egyház törvényei által parancsolt érület nélküli cselekedetek hasznosak az üdvösségre, sőt annak föltételei. A kereszténység ismét a törvény békői közé szorítottatott. A mikor aztán a reformatiora eljött az időnek teljessége, igen természetes, hogy a reformatörök Pál apostol álláspontjára helyezkedtek.

Csak a hit üdvözíthet, a cselekedeteknek erre semmi befolyása nincsen; mert azok az isteni akaratnak, a szükségesség törvényének a nyilvánulásai, úgy a mint Isten valakit a jóra vagy roszra elrendelt. Luther és Melancton e tekintetben Kálvinnal együtt kezdetben egy nézetben voltak; de később Melanctonnak e föltétlen praedestinationiora erkölesi aggodalmai merülvén fel, a mindenben oly határozott Luther e nézetét úgy enyhítette, hogy az isteni kegyelem mindenkinek egyformán ajánlatik, tehát általános; de az ember azt elfogadhatja vagy annak ellene állhat, a mint a formula concordiaeben ki van fejezve.

Kálvin azonban hiva maradt a föltétlen praedestinationak; mert ő az egész reformatio életét és biztosságát e tantól tette függővé, melyet a pápai átok ellenszerének tekintett. A kit Isten elválasztott, azt a pápának semmiféle átka sem képes az élet könyvéből kitorölni.

Ez a felfogás nagyon kedvezett a reformatori törekvéseknek s elősegítette terjedését s ezért neki ragaszkodnia kellett hozzá. Hiven is ragaszkodott s olyan mereven formulázta, a mint az előtt soha sem volt formulázva.

Látni való tehát, hogy a praedestinatio sohasem volt az ember belső vallásos szükségletének tárgya; hanem más külső érdek szülte, táplálta és tette nagykorúvá a dogmai szentesítés által. Látni való, hogy azt nem a vallásos szívek közérzete, hanem az egyházpolitikai szükségesség canonisálta.

Most lássuk meg, hogy tulajdonképen miben áll a praedestinatio tana? Kálvin Institutiojában szóról-szóra ezeket mondja: „Előre elrendelésnek — praedestinatio — mondjuk Istennek örök idők szerinti azt a határozatát, mely szerint meghatározta, mit akar külön-külön minden emberre nézve; mert nem egyenlő állapotban születnek minden emberek, hanem némelyek számára örök élet, másokéra örök kárhozat van előre elrendelve. Azokért a szerint, mint ki-kí valamely végre van teremtvé, azt mondjuk, hogy vagy életre, vagy halálra van elrendelve.“ III. Cap. 21. p. 32. f.

Már a reformatio idejében sokan voltak, a kiknek erkölcsi érzésük föllázadt e szigorú tan ellen és a fölvilágosodottabbak — mint Erasmus is — éppen e miatt idegenkedtek a reformatiótól. Némely nemzetek pedig — bár föltétlenül meghajoltak Kálvin más tanai előtt — de ezt határozottan visszautasították. Azóta kiváló protestans theologusok különféleképpen igyekeztek szelidíteni, enyhíteni; de olyan, a ki mellette határozott állást foglalt volna, kevés akadt, még a Kálvint követők között is.

Hát vajjon ma ezt az egyházi hitet támogatja-e a köznéphite? A praedestinatio tana él-e a nép közfelfogásában? Annyival fontosabb ez a kérdés; mert a dogma magába véve csak „írott malaszt“, melynek életet, értéket és állandóságot a közhit, a vallásos lelkek közfelfogása ad.

Tagadhatatlan, hogy a nép ajakáról itt-ott lehet hallani egyes kifejezéseket, a melyek eszünkbe juttathatják a praedestinatiót. Ezeket a kifejezéseket vagy öntudatosan használják vagy öntudatlanul. Az előbbiekről határozottan el merem mondani, hogy a praedestinatiót soha sem értik alattuk s az utóbbiak még kevésbé érthetik. Vizsgáljunk csak nehányat e kifejezések közül.

Nem régiben egy érdemes unitárius pap a szószéktől való bucsuja alkalmával így nyilatkozott: „Ugy kell lenni, hogy én papnak születtem“. Ilyen kifejezéseket, mint pl. „születve születik az ember mindenre“ stb. gyakran lehet hallani. Ezeket egy kis rossz akarattal könnyen lehetne a praedestinatio előnyére magyarázni. Annyi azonban bizonyos, hogy a nép soha sem érti azt alatta. Elemezzük csak az említett unitárius pap mondását. Negyven éves szép pálya áll mögötte, melyre önérzettel tekinthet vissza; mert látja, hogy mint pap mindenütt jól megállotta helyét. Rátermett, rászületett arra a pályára. Vagyis, Isten már születésekor megadta neki azokat a lelki és testi

erőket, azt az egyéni sajátságot, a melyet hivatása kíván a paptól. Ő fölismerte magában ezt az isteni adományt s önkényt, saját elhatározásából arra a pályára lépett, a melyen azt értékesítheti. Ezt kellett hogy értse; de azt bizonyára nem, hogy ő az Isten előre elrendelése miatt egyéb nem lehetett volna csak pap. Léphetett volna más pályára is, csak akkor nem mondhatta volna el olyan nyugodtan, hogy arra született. Ilyen formán lehet elbírálni a nép ajkán élő ehhez hasonló kifejezéseket is, a melyekből helyes logika a praedestinatio hitére nem is következtethet.

Egy másik gyakran használt kifejezés, mely az előre elrendelésre emlékeztet némelyeket, ez: „Sorsát senki sem kerülheti el“. Ez alatt egy kis fölmagyarázással azt is lehetne érteni, hogy azt a határozott, sokszor könyörtelen sorsot, melyet Isten külön-külön minden ember elébe még születése előtt szab, senki semmiféle eszközökkel, még a legszentebb akarattal is meg nem másíthatja. Ha ilyen volna a nép hite, felfogása, akkor ez erkölcsét is másképpen módosítaná. De a ki, a nép közül ezt a szálló igét öntudatosan használja, nyomban utána teszi vagy melléje érti ama másikat: „Mindenkinek a saját sorsának kovácsa“ s így azt érti alatta, hogy a mely sorsot ki-ki magának saját tetszése és akarata szerint kovácsol, azt el nem kerülheti Istennek az ok- és okozatbeli törvényénél fogva. Isten nem volna igazságos, ha mindenkinek meg nem adná azt, a mit érdemel. Az említettem közmondással Istennek ezt az igazságosságát fejezi ki a köznép.

Ilyen egyszerű kifejezés ez is: „A házasság Isten dolga“. Ezt úgy is lehetne magyarázni, hogy Isten az előreelrendelés czimű könyvébe még a világ teremtésekor beírta, hogy kinek ki lesz az élete párja, s ezzel ellenkezőleg senki sem választhat. Pedig hány olyan házasság van, a mely nem az Isten rendelkezésén, hanem az emberek legrutabb szenvedélyén alapszik! Öntudatos ember, midőn ezt a kifejezést használja, azt érti alatta, hogy egy olyan fontos lépés, mint a házasság, Isten tudta és akarata nélkül nem történhetik, vagyis, hogy az embert az önzés és érdek nélküli házasságra Isten különös sugallata s a beléje oltott jó ösztön vezeti; de az ember ennek tetszése szerint ellene állhat. Ez a kifejezés tehát az Istentől való kegyes függés érzetének s így a legmélyebb vallásos érzelemnek nyilvánulása.

Mikor az embert nagy szerencsétlenség éri; mikor méltatlan keresztet kell hordoznia: rendesen azzal nyugtatja meg magát: „ezt is még az Isten rám mérte volt“. Ez gyakran használt kifejezés; de sohasem tapasztaltam, hogy gondolkozó ember az örök végszet értelmében venné. Ellenkezőleg a méltatlan szenvedéseket mindig úgy nézi a nép, mint a melyek által Isten az ember jövő boldogságát, lelke jobbulságát munkálja. Az említett kifejezés tehát igen hathatós eszköz arra, hogy lelkünk a méltatlan szenvedések között nyugalmat találjon Isten jószágában.

A beteget könnyázott szemekkel veszik körül kedvesei. Szív-

szakadva nézik az élet és halál kínos küzdelmét. Fájdalmukban azzal vigasztalják magukat: „ha Isten úgy rendelte, megél; ellenkezőleg meghal“. Azonban az ilyen kifejezéseket nem hiszem, hogy praedestinationalis értelemben vegyék addig, a mig látom, hogy gonddal ápolják s az orvosságot a legnagyobb pontossággal adják be neki. Ha a praedestinatio hite táplálná, akkor miért ápolnák, orvosságot miért adnának? Hiszen az Isten elrendelését úgy sem változtatná meg. Ha végre meghal, ismét ott a megnyugtató tudat: „Isten így akarta“. A vigasztalásnak ez a forrása ismét nem a praedestinatio hitéből fakad; hanem Jézus ama szép imájából: „Atyám legyen meg a te akaratod“, a mi a mély és igaz vallásosságának legszebb nyilvánulása.

A köznép ajakán élő eme kétértelmű kifejezésekből gondolom, hogy némelyek a praedestinatio tanára következtethetnek. De ezeket nem ez a tan sugallja; hanem az Istentől való függés, az Isten akaratán való megnyugvás, az Isten igazságossága és jóságának érzete. Különben is értelmezné ezeket valaki bármiként, még mindig messze volnánk a dogmai praedestinatiótól.

A fa természetét gyümölcséről lehet megismerni. A hit cselekedetekben nyilvánul. Ha az elrendelés hite a nép vérében volna, akkor az meglátszanék erkölcsén is. Soha sem tapasztaltam, hogy valakit a szerencsében elbizakodottá tett volna az a hit, hogy ő Istennek választottja. A gonosztevőt a nép soha sem menti az előre való elrendeléssel, sem a bűnös nem védekezik ezzel. Halálos veszély pillanatán az elrendelés hite senkivel sem téteti le a fegyvert, melylyel életét megmentheti, sem azt nem hiszi senki, hogy akaratja ellen a mennybe jusson. Szóval a dogmai praedestinatio a nép hitében, felfogásában, erkölcsében sehol meg nem található. Azt nem szomju-hozza a lélek, sőt irtózik tőle. A köznép természetes felfogása és józan hite ezt az általános elrendelést tartja: „Ha jó vagy, életed van; ha rossz vagy, halálotat keresed“.

VÁRI ALBERT.

Szellemünk képviselői a Millenium századában.

XVI. A martonosi Gálfiak.

Udvarhelyszéki székely család, mely a míg otthon megtartotta positioját, kilépett a székelyföldről, s egy ága Tordamegyében vezető szerepet vitt.

Gálfi *Ferencz* 1647-ben Udvarhelyszék királybirája. Gálfi *Elek* 1808—10-ben az insurrectio részére kiállított erdélyi hat ezred egyik hadnagya. Gálfi *Istvánt* 1781-ben ott látjuk a kövendi zsinaton. Fia Gálfi *József* 1796-ban megyei aljegyző; 1799-ben a tordai gymnasium felügyelő gondnokává választják; 1800-ban már alispán, s épített Barabás Dávid igazgató-tanárral az eddigi borona helyett kőből a rektori házat; 1803-ban aranyostorda körüli gondnoknak választják; 1808-ban bejelenti betegeskedése miatt lemondását, de nem fogadják el, Csipkés Elekben helyetttest neveztek melléje; meghalt 1811-ben. Neje Luzsinszki Mária, testvére annak a huszárezredesnek, ki a Felek-oldalon életveszélyből való megmenekülésére kőoszlopot állított.

Lemondani akarása, szerintem, nem annyiban aggkorára, mint az aranyosszéki székely ifjak pezsgő vérére mutat, mely Barabás Dávid rektor elődjét, Fülöp Józsefet székéből kiüldözte, s Barabás Dávidot is arra indította, hogy itt hagyva tanárságát, mint a szájhagyomány fentartotta, azzal vált meg Tordától, hogy megy ő papnak oda, hol csak neki lesz nyakravalója, tehát a belszékelyföldre. S ide számíthat az a korrajzi adat, hogy nem kívánták meghonosítani Barabás Dávid azt a kezdeményezését, hogy a rektori háznál bormérést nyitott, abból a jogszokásból kifolyólag, hogy a tordai kebeles polgár saját termését maga mérhette ki.

Gálfi Józsefnek három fia maradt. *Antal*, megyei tisztviselő, kinek neje Pakó Rozália, s ki 1849-ben halt el. *Imre* huszárkapitány, neje Gál Henriette, ki Bécsben élt és halt el; leánya ott operanékesnő. S visszaemlékezésünk kiváló tárgya *József*, a tordai